

EL CONVENT DE SANTA MARIA DE VALL DE MARIA

TALLER D'HISTÒRIA DE MAÇANET DE LA SELVA
29 DE JUNY DE 2008

Taller d'Història de Maçanet de la Selva
C/ Estany, 3
17412 Maçanet de la Selva
<http://tallerhistoriamassanet.cat>

El llibret que teniu a les vostres mans, fet per a commemorar la inauguració de la rehabilitada Capella del Convent de Vall de Maria, és un recull d'informacions exposades per diversos autors en relació a l'antic monestir de Vall de Maria i altres aspectes connexes. Tot i que aquest va ser el primer monestir cistercenc femení a establir-se a la Península Ibèrica i un dels primers, si es tenen en compte també els masculins, és molt poca la informació existent.

Per a dur a terme la tasca s'han consultat algunes de les fonts originals com ara els documents conservats a l'Arxiu Diocesà de Girona, al qual agraïm la col·laboració desinteressada. Però l'anàlisi dels documents originals és una feina complexa que demana temps. Per tant, alguns dels aspectes tractats en aquest llibret, tot i ser originals i inèdits, demanen que s'hi aprofundeixi per a arribar a conèixer el tarannà de les monges que hi van habitar i les vicissituds per les quals van haver de passar en els gairebé 500 anys d'existència del cenobi.

Aquest recull ha estat fet amb la col·laboració inestimable de Juli Campeny que ha obtingut les fotografies i m'ha encoratjat tot el temps, i el suport del Taller d'Història de Maçanet de la Selva que ha tingut la sensibilitat d'endegar la rehabilitació de la Capella del Convent amb ajuts financers del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

L'imatge que es veu a la portada, obra d'en Lluís Parés, és una reconstrucció artística de l'aspecte que devia tenir el monestir al s. XII i que avui està englobat (que no destruït) dins la moderna construcció de la masia de Vall de Maria del s. XVIII.

Maçanet de la Selva, 29 de juny de 2008

Antoni Cruzado i Alorda

El Convent de Santa Maria de Vall de Maria

per

Antoni Cruzado i Alorda

Taller d'Història de Maçanet de la Selva

ÍNDIX

Introducció	6
El Convent de Santa Maria de Vall de Maria	9
Altres monestirs femenins a Catalunya	11
La vida del Convent	13
L'afer de l'excomunicació de les monges de Vall de Maria (1356-1364)	15
La mare de Déu de Vall de Maria	19
Els Beneficis eclesiàstics	21
Margarida de Foix i el benefici de Sant Miquel de Vall de Maria	21
El benefici de Sant Miquel	22
Donacions i préstecs	24
La masia de Vall de Maria	26
La Regla de Sant Benet i l'Orde del Cister	28
La reforma de Cluny	29
La Reforma del Cister	30
El Culte a la Verge Maria	32
La Societat Catalana en el Segle XII	33
Referències	39

INTRODUCCIÓ

Seguint la carretera N-II en direcció a Tordera, havent passat l'hostal de Cal Coix i poc abans d'arribar al límit de la província, es troba un trencall a mà esquerra que duu fins a Vall de Maria, una de les cases de pagès de més història a Maçanet de la Selva. A l'extrem sud del veïnat del Pibitller, la Vall de Maria es troba a banda i banda de la riera del mateix nom que neix a la vessant sud del Mont Barbat i flueix directament cap a la Tordera. Segueix una línia paral·lela a l'actual carretera N-II, que creua a prop de la cruïlla entre aquesta i la carretera de Blanes a Hostalric, indret conegut com a Can Bartolí pel nom del restaurant que hi havia abans de construir-hi la rotonda.

La propietat té prop de 300 Ha repartides entre Maçanet i Tordera. Totes elles, tret de 8 que són de conreu, són cobertes de bosc que, per causa de nombrosos incendis, es veu molt mig-grat. A la propietat s'hi troba la Font dels tres Roures i un embassament mantingut per una presa de mides respectables. En l'actualitat la finca té una explotació ramadera activa mantinguda per Roser Boada Saus i Fèlix Pou Boada, vídua i fill de Santi Pou Heras (fill d'en Fèlix Pou Ros que fou masover des de l'any 1957). De no

ser per aquesta família, Vall de Maria encara seria *aquella vall molt deserta que és com un canal d'unes muntanyes aspres i desertes*, així descrita per en Roig i Jalpí al segle XVII.

Però, a part de ser una de les cases de pagès més emblemàtiques de Maçanet de la Selva, Vall de Maria és un lloc molt important en el context de la història del nostre país, doncs fou un dels primers monestirs cistercencs establerts als Països Catalans i el primer femení.

Tot i que des de l'exterior només es pot veure dels antics edificis un fragment d'absis a la façana posterior i tota la façana de tramuntana avui sota d'un cobert, podem confirmar que en resten la capella i l'edifici monacal integrats al mas, probablement construït el s. XVIII. La Capella és una nau rectangular de 4,5 m d'amplada per 10,5 m de llargada i 5,5 m d'alçada, capçada vers llevant per un absis semicircular llis, que s'hi obre mitjançant un sol plec. Al centre de l'absis hi ha una finestra amb arc de mig punt. La porta d'entrada, d'arc de mig punt llis, sembla que sense ressalts, és al mur de ponent, que ara dona a una entrada que s'obre al porxo del mas. Al seu damunt hi ha

una finestra, avui cega. També hi ha una porta ara cega al mur lateral de migjorn, prop de l'entrada, que donava a l'edifici del convent i una petita finestra, avui també cega, al mateix costat que hauria donat a l'exterior i que va ser emprada com a xemeneia per pastors i malfactors que s'hi deurién aturar en altres èpoques a jutjar per les marques de fum.

El *Taller d'Història de Maçanet de la Selva*, sempre conscient de la seva responsabilitat per fer que no es perdi el patrimoni històric i cultural de Maçanet de la Selva i que el desenvolupament accelerat del país no destrueixi el que el pas dels segles no va aconseguir fer, va decidir endegar una acció de restauració i dignificació de l'antiga Capella del Convent de Vall de Maria. A tal fi, va establir un acord amb els propietaris, Roser Boada i família, per tal de rehabilitar-la a l'estat més proper possible dels seus orígens, i facilitar-ne la seva visita com ja s'havia fet al Castell de Torcafelló i al Pou de Glaç de Can Buscastell.

El Taller d'Història, amb ajuts del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i les modestes quotes del seus associats, després d'haver elaborat un avantprojecte dels treballs

que caldria fer-hi, va iniciar els treballs de rehabilitació consistents en diverses actuacions:

- **Arranjament de la teulada**, força malmesa pel pas del temps. Una part de la volta de la Capella era coberta de terra, sobre la qual s'hi assentaven directament les teules, mentre que la part de l'absis i un lateral de la capella eren fets amb bigues de fusta, molt malmeses i que van ser substituïdes. Les mateixes teules que hi havia varen ser recol·locades i complementades per d'altres d'un estil semblant, essent impossible de trobar-ne de la mateixa època. A una de les teules

Teula trobada a la carenera de la masia en ocasió dels treballs de rehabilitació.

de la carenera, cap a la part final del darrera, s'hi va trobar una inscripció que diu: *hecha p. Ginesta ultima de este año 12 de octubre de 1593 (?) posada y marcada por Pedro Serra Barris Celra.*

- **Recuperació i reposició del terra.** Després de practicar-hi uns testimonis (cates) per a determinar, fins a la mesura del possible, quins eren els materials originals de què estava fet el seu terra, es va llevar el formigó que s'hi havia col·locat per convertir la capella en un molí de gra, posant a la vista les antigues toves que constituïen el terra original de la Capella. Com que les toves existents no n'eren prou es va haver de posar toves modernes tot i que es va tractar d'aconseguir-les amb les mateixes mides i materials semblants.
- **La neteja de les parets interiors** es va fer després de treure'n una part de l'arrebossat no sense primer analitzar, en diversos indrets, que no hi haguessin pintures o ins-

cripcions. Es van deixar les parets de pedra nua fins a una certa alçada i es va mantenir l'arrebossat de la volta. També es va moblar la Capella amb un altar de pedra, làmpares de ferro forjat i bancs d'església de fusta de pi.

- **L'estància d'entrada a la Capella** també es va arranjar, depurant la fusta de les bigues i treien l'arrebossat de tres dels quatre costats, deixant-ne una de les parets enguixada i pintada tal i com es trobava en iniciar les accions.

Amb la seva inauguració, el Taller d'Història te intenció de fer que la Capella sigui un lloc de visita cultural i històrica d'interès per als estudiosos de l'època medieval i en particular els de l'Orde del Cister femení a Catalunya així com al públic en general. És de desitjar que aquest lloc tan emblemàtic pugui rebre l'homenatge dels maçanetencs i de totes aquelles persones que s'interessen pel patrimoni cultural del nostre país.

EL CONVENT DE SANTA MARIA DE VALL DE MARIA

La societat catalana, com la resta d'Europa al s. XII era dominada pels senyors feudals. Catalunya, independitzada dels reis francs des de feia uns 200 anys, era aleshores controlada per en Ramon Berenguer IV (1131-1162) el noble de més alt rang. Comte de Barcelona, Girona, Osona, i Cerdanya-Urgell, darrer dels Comtes hereditaris catalans, esdevingué per matrimoni príncep d'Aragó i comte de Ribagorça, essent més ocupat en consolidar la corona d'Aragó que no pas pel que passava en els comtats catalans i deixant l'administració dels seus bens als vescomtes, un dels quals Ponç II, Vescomte de Cabrera i de Girona (1132-1162) exercia per aquells dies el control dels impostos a Girona, la Selva, Osona, l'alt Maresme i el Vallès, entre d'altres territoris.

No es coneix amb precisió l'any de fundació de la *Comunitat cistercenca de Vall de Maria* però se sap¹ que l'any 1156 es va fer el primer esment escrit del monestir quan Berenguera de Queralt, vescomtessa de Cabrera, llegà 20

sous a les *bonis feminis de Valle Maria*. Això fa que el monestir o priorat de Vall de Maria es pugui considerar un dels més antics de la península ibèrica. Feia molt pocs anys que era mort el monjo benedictí Bernat de Claravall (S. Bernard de Clairvaux, 1090-1153) que va reformar la vella orde benedictina, imbuït als seus companys religiosos l'idea de retornar als principis establerts pel fundador, Sant Benet de Núrsia (480-547) recollits en la seva Regla, simbolitzada en el lema: *Pau* i l'eslògan: *Ora et Labora*. Tot i que la major part dels monestirs benedictins van ser establerts a França i en d'altres països europeus, a Catalunya s'hi varen fundar nombrosos monestirs, molts d'ells a la Catalunya Nova, els territoris recentment guanyats als sarraïns.

Dos anys més tard (1158) el Convent de Santa Maria de Vall de Maria va ser dotat per en *Berenguer de Maçanet* i *Gausfred de Rocabertí* en una confirmació de bens feta per l'arquebisbe de Tarragona a la prioressa Ricsenda i al seu monestir (Vall de Maria) *...aixecat amb gran esforç en un lloc erm i voltat d'esbarzers i espines*. Segons que diu el mateix document, el

1. Segons l'Antoni Pladevall.

Interior de la Capella de Vall de Maria un cop acabada la rehabilitació.

monestir s'hauria construït alguns anys abans, als voltants de l'any 1155 o, pot ser, abans² i era afillat de l'abadia femenina francesa de Nonenque o Noninges, on es devia formar na Ricsenda, primera Priora de Vall de Maria.

El fet que l'arquebisbe de Tarragona, juntament amb els bisbes de Girona i de Saragossa foren

testimoniis de la dotació, dona idea de la importància que va tenir aquesta Comunitat. En l'escriptura de dotació³ s'eximia de tota subjecció *...l'església de Santa Maria de Vall de Maria i les monges que hi viuen sota la regla i vida de Bernat de Claravall*. En aquest mateix document es confirma: *que totes llurs coses, tant mobles com immobles que van ser donades al Convent i a les esmentades monges,*

2. Segons Antoni Pladevall i Font en el seu pròleg al llibre d'en Narcís Puigdevall i Diumé, 1992.

3. Arxiu del Convent de Sant Daniel.

tant futures com presents, foren alliberades perpètuament de tota subjecció i sostreure-les de tota càrrega, de tal manera que sempre siguin lliures i exemptes de tota subjecció. També varen preceptuar i de totes les maneres prohibir que ningú tingui domini o potestat de treure'n res ni de trasmudar la forma de l'ordre de les monges que allà serveixen Déu.

I elles mateixes perseverant amb cura i assiduitat en el sant propòsit de la religió, vençudes les concupiscències de la carn amb dejunis, vetlles, oracions i llàgrimes, s'esforcin a viure segons la regla i forma i mode de l'ordre de Claravall i menyspreant les coses caduques i transitòries, mereixin rebre el fruit del seu treball en el repòs etern. A més preguem als nostres parroquians que rebin benigneament les susdites monges i les ajudin amb misericòrdia i caritat i que ho facin per amor de Déu i pel perdó dels seus pecats així li sigui concedit i li ho retribueixi en la terra dels vivents.

I si algú, que Déu no ho permeti, impugnés aquella església o els béns d'aquelles monges o els inquietés o d'alguna manera els arrabassés, estigui subjecte a excomunió fins que restitueixi allò arrabassat, i en satisfaci econòmicament per la gosadia. I també volem i en

virtut de l'Esperit Sant manem que aquell lloc estigui sempre en salvació, de tal manera que si algú es refugiés en aquest lloc, mentre hi estigui, estigui segur i fora de perill dels enemics. I manem que estiguin segurs també els donatius amb els quals Berenguer de Maçanet i Gausfred de Rocabertí la van enriquir.

Finalment posem en la remissió i absolució dels pecats per gràcia i virtut de l'Esperit Sant aquells que van donar aquesta novella plantació per a la glòria i lloança de Déu i la van fer plantar i a tots, tant els presents com els futurs que auxiliïn o auxiliaran amb els seus cabals la Vall de Maria.

Altres monestirs femenins a Catalunya

La incorporació de monestirs cistercencs femenins a Catalunya vingué per dues cases mares: una fou el monestir de Nonenque que fundà el monestir de Vall de Maria a Maçanet de la Selva; l'altra fou el de Santa Maria de la Caridad de Tulebras (Merindad de Tudela a Navarra) que fundà el monestir de Santa Maria de Vallbona⁴. Vallbona tingué ben aviat vèri-

4. Segons Obiols (2005).

**Monestirs cistercencs femenins existents a Catalunya
en els segles XII i XIII (Obiols, 2005)**

Any de fundació	Nom	Població / Comarca
1158	Sta. Maria de Vall de Maria	Maçanet, la Selva
1169	St. Feliu de Cadins	Cabanes, Alt Empordà
1172	Sta. Maria de Vallverd	Tragó, Noguera
1174	Sta. Maria d'Eula	Millars, Rosselló
1176	Sta. Maria de Vallbona	Vallbona de les Monges, Urgell
1176	Sta. Maria de Pedregal	Talladell, Urgell
1186	Sta. Maria de les Franqueses	Balaguer, Noguera
1195	Sta. Maria de la Bovera	Guimerà, Urgell
1204	St. Hilari de Lleida	Lleida, Segrià
1210	Bonrepós	La Morera del Montsant, Priorat
1237	Sta. Maria de Valldonzella	Barcelona

es cases filles, a la vegada que depengué de l'abat del monestir masculí de Santes Creus, filial de l'abadia Grandselve filla, a la vegada, de Claravall. Per contra, la comunitat del convent de Santa Maria de Vall de Maria va veure la seva vida relativament precària tant pel fet de estar localitzada en un lloc despoblat com per la pressió que es va fer des de Girona i des del nou monestir de Sant Feliu de Cadins.

Els monestirs de dones cistercenques, tenien gairebé tots, com a casa mare femenina, el monestir de Tart l'Abbaye, a Langres (Borgonya), mentre que depenien de Fontfroide i

Grandselve, com a casa mare masculina, totes elles depenent de Cîteaux i Clairvaux. Els monestirs cistercencs femenins s'expandiren ben aviat per les terres del sud i de ponent de Catalunya, recentment conquerides a l'Islam, amb un nombre important de comunitats a les actuals comarques d'Urgell, la Noguera, el Segrià i el Priorat. Vall de Maria, per la seva banda, donà pas a la fundació l'any 1169 de Sant Feliu de Cadins, en el poble de Cabanes a l'Empordà.

La vida del Convent

Les guerres, espoliacions i, sovint, la manca d'interès ha fet perdre gran part de la documentació que més podria interessar avui. Tant mateix, pot dir-se que les monges de l'època medieval eren filles de la noblesa comarcal o feudal, de grans terratinents o de ciutadans honrats. Des de l'època alt medieval cada família noble, molt sovint de grans fillades, destinava varies filles al convent, ja des de petites (molt sovint al cap de poc de néixer) sense cap consideració als seus gustos o sense haver donat cap mostra de vocació per la vida religiosa. Quan a una generació hi havia tres o més filles monges aquestes no es posaven a un mateix convent sinó a convents diferents, molt sovint amb l'ambició paterna que les filles assolissin l'abadiat o càrrecs importants dins de la comunitat. Era aquesta una forma més d'adquirir poder polític per part de les famílies. Val a dir també que les monges d'abans sovint tenien criades i esclaus per a servir-les.

El 28 de febrer de 1164, la priora Ermessenda va rebre de mans d'Almodis, filla de Ramon Berenguer III, una notable donació de terres a Passanant, l'Espluga i La Tallada: *Sigui sabut de tots els homes, tant presents com futurs, que*

jo Almodis, germana del comte de Barcelona, juntament amb els meus fills Hug i Ponç i Ramon de Torroja, gendre meu, i la meva filla Gaia, esposa d'aquest, conjuntament donem al lloc de Santa Maria de Vall de Maria i a vós, Ermessenda, priora, i a les vostres germanes que ara hi viuen o en endavant hi entraran, i a totes les vostres successores, per aquesta escriptura de donació, donem a vosaltres sobredits i al lloc sobreescrit dues parellades d'un alou dins el terme de l'Espluga i al de la Tallada i al de Passanant i a les seves adjacències al lloc millor que pugueu trobar, amb les seves entrades i sortides i amb les afrontacions dels susdits alous i els llocs ja anomenats. I tot això és al comptat de Barcelona als termes ja esmentats i ens ha pervingut pels drets dels nostres pares o de qualsevol altre. És cosa notòria. I si nosaltres els donants o qualsevol home o dona volgués inquietar aquesta carta de donació, que us ho reparin el doble, o nosaltres us ho reparam i en endavant romanguí ferma ara i per tot temps.

L'any 1169 la mateixa priora Ermessenda, amb l'ajut de Gausfred de Rocabertí, va passar amb el títol d'abadessa al nou convent cistercenc de Sant Feliu de Cadins, a l'Empordà, trasllat confirmat pel papa Alexandre III. Cal suposar

que d'algunes de les primeres monges de Vall de Maria i especialment de la seva priora Ermessenda, va sortir l'idea de traslladar la comunitat a la nova possessió de Cabanes d'Empordà, en una planura fèrtil, propera a la Muga, on hi havia ja una església dedicada a Sant Feliu. La mateixa butlla papal determinava que Vall de Maria esdevingués un priorat depenent de Cadins. Però una part de la comunitat va decidir lliurament continuar a Vall de Maria. Així sorgiren dos monestirs, un convertit en una esponerosa abadia i l'altre quedant com a modest priorat, tots dos essent però sota la filiació de Nonenque (o Nonehea).

Però, les monges de Maçanet, fent-se ressò del precepte contingut a la Regla de Bernat de Claravall sobre la independència de cada comunitat, es van saber mantenir al marge de la comunitat de Cadins durant gairebé tres segles. Sense saber-ne per què, les relacions entre Vall de Maria i Cadins van ser pràcticament inexistents durant gairebé tres segles. Amb diferents alts i baixos, el priorat de Vall de Maria va fer el seu camí, vivint i fent valer els seus drets com es fa palès en nombrosos documents existents. Na Ricsendis, priora de Vall de Maria, va rebre l'any 1214, un llegat de la noble dama Ermessendis de Cartellà i,

Les monges de l'Orde del Cister, també anomenades Bernardes, duïen hàbits blancs.

posteriorment, el Convent va rebre altres importants llegats en terres i diners.

Però, no tot eren beneficis. La gestió de les propietats i rendes també els donaven alguns problemes. Així en Pere Fresolf, majordom del bisbe, va vendre al mateix bisbe el mas Bosc de Sant Gregori i el directe domini de certs camps que es descriuen, compra feta en 1339 a Arsenda de Canet, priora de Valldemaria, pel preu de 2.700 sous, 10 gener (1340) 1341. Però, el lloctinent general de Catalunya va dir tenir-ne dret per ser dintre el terme del castell de Tudela i demanava les escriptures velles del mas, 24 juny 1346.

Altres anècdotes que devien de ser ben serioses en aquells temps poden ser el fet que Alamanda de Sau i Elicsendis de Sau haguessin d'esmenar un robatori de gra fet al monestir de Valldemaria, o que el bisbe hagués de dir als clergues de Maçanet que intimescissin monitòria als que pertorbaven les possessions del monestir de Valldemaria, 10 juny 1347. O també, la requisitòria endegada contra un prevere que n'assassinà un altre al bosc de Valldemaria i s'escapà cap a Urgell, 10 octubre 1378.

L'afer de l'excomunicació de les monges de Vall de Maria (1356-1364)

Però tal vegada el fet més rellevant en la història del Convent va tenir lloc quan, l'any 1355, la sots priora i altres monges de Vall de Maria van ser acusades d'haver seduït na Constança de Santantoni, d'Hostalric, i varen acabar excomunicades. Aquest és un tema que no hem pogut trobar descrit o ni tant sols esmentat en cap dels llibres publicats amb referència al monestir de Santa Maria de Vall de Maria. La informació obtinguda a l'Arxiu Diocesà de Girona ens ha permès de reconstruir-ne els fets tot i que en queden molts punts foscos.

Tot sembla que va començar als voltants de l'any 1355, quant na Constança de Santantoni, filla de Pere de Santantoni, jurista d'Hostalric, va entrar com a monja al monestir de Vall de Maria fent-li donació de tots els seus béns. El bisbe demanà als clergues de Maçanet que duguessin a la seva presència la sotspriora i altres monges de Vall de Maria per haver seduït a na Constança de Santantoni (13 juny 1355). Quatre dies després (17 juny 1355), na Timbors de Cabrera envià una carta sobre l'afer el que va fer que es prorrogués el termini per a excomunicar les monges.

Un any després, na Constança de Palafolls va rebre permís per absoldre Berenguer de Cruïlles i Guillem i Bernat, fills seus, que haurien entrat al monestir de Vall de Maria (18 juny 1356). També es va autoritzar la priora per que permetés l'entrada dels fidels que visitaven els altars d'antiga construcció de Santa Maria i de Sant Antoni (6 juliol 1356) i a en Pere Bernat Estruch a que entrés al monestir el dia que varen prendre l'hàbit les seves filles Margarida i Astruga (2 gener 1357).

Poc després, el bisbe de Girona determinà (11 febrer 1358) que en Guillem Aumar d'Hostalric, tutor de na Constança de Santantoni i el seu germà Pere, donés 2000 sous a Alamanda, priora de Vall de Maria, que reivindicava una part dels 5780 sous que en Guillem Aumar hauria rebut per raó d'aquesta tutoria.

L'any següent (1359) en Joan de Martemiayo, visitador dels cistercencs a Espanya demanà d'accedir al monestir de Sant Feliu de Cadins. El bisbe, tot respectant les preeminències de l'orde, va dir no tenir inconvenient. Alhora va informar que Cília de Montcorb havia estat elegida priora de Vall de Maria. El bisbe, probablement a petició del visitador va fer un document explicant (13 setembre 1359) com va esdevenir

el procés d'elecció de Cília de Montcorb a priora de Vall de Maria. Es donà el fet, un tant sorprenent de que tant la Cília com una seva germana, sagristana de Valldaura eren germanes de l'oficial del bisbe (10 setembre 1359).

La vescomtessa de Cabrera i comtessa d'Osona prometé visitar el monestir de Vall de Maria per a remeiar-hi certs abusos (23 setembre 1363). Pocs mesos després el bisbe va fer una comissió per informar a l'abat cistercenc de Poblet (7 maig 1364) sobre la destitució de la priora de Vall de Maria. Uns dies després (14 maig) es manà sobreseure els procediments judicials contra Sibil·la de Reixac i altres monges de Vall de Maria. Tot i això, l'excomunió per contumàcia de Sibil·la de Reixac, Constança de Santantoni, Constança de Palafolls, Constança de Reixac i Margarida Estruch, monges de Vall de Maria es va fer efectiva vuit dies més tard (22 maig 1364)⁵.

Però, uns tres mesos més tard (14 agost) a instància de la vescomtessa Timbors de Cabrera s'alça l'excomunió de les monges de Vall de

5. Quina personalitat la d'aquestes monges que no varen cedir en cap moment ni varen demanar perdó pel que haguessin pogut fer. No hi ha dubte de que fins i tot na Constança de Santantoni que hauria donat tots els seus béns al Convent en fer-se monja, n'era part de la rebel·lió.

Maria i tres setmanes més tard (5 setembre) el bisbe, atès el segrest de les rendes que havia acompanyat l'excomunió i considerant que les monges no havien de morir de fam, les hi va comissionar una reserva d'aliments.

A tot això, el bisbe va haver de firmar un rebut a Jaume d'Hospital, ciutadà de Girona, de 81 lliures que devia Constança Santantoni per despeses causades quan fou conduïda al palau episcopal, 20 juliol 1356.

Cent anys més tard, el dia 20 de novembre de 1456, sense que se sàpiga per què, una acta notarial certificà la unió dels monestirs de Vall de Maria i de Sant Feliu de Cadins. Entre les raons que s'hi citaren, hi havia l'aïllament del priorat i la insuficiència de les seves rendes. És cert que, en aquell moment, Vall de Maria només comptava amb dues monges: Constança de Puigmoltó, prioressa i Eufràsia Ram. Aquest fet tindria una certa influència en el futur de Vall de Maria fins a la seva extinció.

L'any 1492, després d'haver millorat força la situació (hi vivien sis monges) va morir la prioressa Aldonça de Palol, i les cinc monges restants, congregades a la capella del cenobi el mateix dia de l'enterrament de la seva antecessora, n'elegiren a Isabel Pasqual. Però, aquesta

elecció no va plaure al bisbe de Girona, que va anomenar una seva parenta Na Violant de Biure. Aquesta decisió, però, no va desanimar a la prioressa elegida democràticament i les seves seguidores que varen recórrer al tribunal de la Rota, que va condemnar per espoliació la prioressa oficialista Na Lluïsa Llordat i la Isabel Pasqual va poder cobrar fruits i *gastos*.

El 1543, el Papa va acceptar que la prioressa i totes les monges es traslladessin al monestir que elles volguessin, escollint aquestes el de Sant Daniel a Girona. Com a Priorat, Vall de Maria subsistí fins al 1550 quan, en virtut d'una butlla de Pius IV d'aquell mateix any, els seus béns foren adjudicats per la prioressa Constança de Sarriera al monestir de Sant Daniel que havia estat fundat, al 1019 per Ermessenda de Carcassona, esposa del comte Ramon Borrell.

Al 1603, l'abadessa de Sant Daniel, pressionada per les freqüents visites dels bandolers a Vall de Maria que van empènyer les monges a marxar cap a Girona, establí (arrendà) el monestir i les seves terres a la família Jalpí de Tordera, esdevenint des d'aleshores una casa de pagès. En l'escriptura d'establiment emfiteùtic (contracte pel qual un senyor dóna a una

altra persona el domini útil d'una cosa immoble, tot retenint-ne el domini directe, a canvi de rebre un cànon de l'emfiteuta) datada del 2 de desembre de 1603, l'abadessa de Sant Daniel va imposar l'obligació de conservar la Capella de Vall de Maria i impedir que fos profanada. Segons aquella escriptura, el que aleshores restava en peu del vell monestir només era la Capella i alguns edificis rònecs, boscos, muntanyes i conreus.

No s'han pogut trobar els noms de totes les prioros i molt menys de totes les monges que van fer part de la Comunitat de Vall de Maria.

Els que segueixen són els noms d'aquelles prioros de les quals se'n té record:

Priorologi del Monestir de Santa Maria de Vall de Maria (Obiols, 2005)

Ricsenda	1158-1164
Ermessenda	1164-1169
Brunissenda d'Hostalric	1292
Constança de Puigmoltó	1306
Aldonça de Palol	1492
Elisabet Pasqual	1492-1543
Constança Sarriera	1543
Lluïsa Malarts	1550-1580

LA MARE DE DÉU DE VALL DE MARIA

Rèplica de l'antiga imatge de la Mare de Déu de Vall de Maria feta en terrissa per l'escultora Maria Boada i Saló.

Una llegenda que recull el controvertit *Llibre dels feyts d'armes de Catalunya*⁶ diu que, en temps del comte Borrell de Barcelona, una imatge de la Verge fou trobada per uns pastors que moltes nits escoltaven músiques i cants celestials i veien llums per la vall del terme de Maçanet, vescomtat de Cabrera, en l'extrem meridional del terme parroquial, confrontant amb els de Lloret de Mar, Blanes i Tordera. També diu la tradició oral a Maçanet que en haver carregat la imatge dalt d'un carro per dur-la cap a Tordera, els bous es negaren a marxar, i es va haver de deixar en el terme de Maçanet. En el lloc de la troballa fou bastida una capella molt visitada pels veïns de la rodalia que d'aleshores ençà prengué el nom de Vall de Maria. Aquest nom, no obstant, podria venir del de Vall de Marina anomenat en les escriptures de consagració de l'església del Castell de Lloret, feta el 1079, a la qual, entre d'altres donacions hom la dotà d'una peça de

6. El *Llibre de Feys d'Armes de Catalunya* de Mossèn Bernat Boades (Segle XII) (va ser en realitat escrit per Joan Gaspar Roig i Jalpí el s. XVII).

terra que confrontava amb la mar, la riera de Lloret i *Valle Marina*.

Quan l'any 1603 l'abadessa de Sant Daniel arrendà l'antic convent i les seves terres als Jalpí, que esdevingueren propietaris fins al 1905, se'ls va imposar en l'arrendament l'obligació de mantenir el culte i decència de la capella de Santa Maria. Però, una relació del 1667 diu que la capella estava fumada, indecent i que era corral de bèsties i refugi de bandolers. En veure el seu deplorable estat, en Josep de Jalpí va recollir la imatge de la Mare de Déu de Vall de Maria i la traslladà a la casa familiar de Tordera i, més tard, a l'oratori del casal Jalpí-Tries d'Arenys de Munt, on va ser-hi fins fa pocs anys. En el període des de que la propietat va ser venuda per la família Seda a uns promotors urbanístics americans i posteriorment a l'empresa SERHS, la imatge va desaparèixer i no se li ha pogut seguir la pista.

La imatge de la Mare de Déu de Vall de Maria que avui es troba en la Capella feta i donada

per l'escultora Maria Boada i Saló, és una rèplica en ceràmica basant-se en fotografies de l'antiga imatge de fusta que es trobava al castell dels Jalpí i que varen ser cedides pels arxius municipals d'Arenys de Mar i d'Arenys de Munt. La nova Mare de Déu està apadrinada per en Miquel Subiranas i Horta.

Per altra banda, no hi ha cap mena de dubte que al Convent de Vall de Maria hi havia un altar dedicat a Santa Maria, la Mare de Déu, patrona del Convent, i un altre, a ma esquerra, en la paret lateral, que era dedicat a Sant Antoni, suposem que Sant Antoni Abat. Documents que confirmen aquest doble patrocini els trobem en una cita del 6 de juliol de 1356⁷ en el que es dona llicència a la Priora de Vall de Maria de permetre l'ingrés al monestir dels fidels que visiten els *altars d'antiga construcció de Santa Maria i de Sant Antoni*. Per altra banda, l'any 1426 se sap que al Monestir de Vall de Maria hi havia un *nou altar de Sant Antoni*⁸.

7. Arxiu Diocesà (Q-003-00919).

8. Arxiu Diocesà (Q-3-1411-1442).

ELS BENEFICIS ECLESIASTICS

Segons que recull el llibre *El Nostre Poble de Pagès*⁹, el benefici eclesiàstic era una fórmula de retribució de serveis emprada per l'església com a forma de remunerar-los, assignant-los-hi béns propis, generalment parcel·les de terra que produïen rendes, gaire bé sempre de manera temporal. La finca retornava sempre a la massa general dels béns de l'església. Sembla que l'ús dels beneficis començà primer en el món rural, però aquesta pràctica es convertí en una regla general i s'acabà assignant a cada parròquia i a cada càrrec eclesiàstic unes determinades rendes. Els beneficis eclesiàstics també es dotaven a través de les donacions voluntàries dels fidels en misses i aniversaris o dels drets d'estola i d'altar que podien ser molt importants.

En algun moment els clergues beneficiats de les parròquies fins i tot s'apropriaren del delme, el que ens mostra una imatge força clara de la riquesa que podia posseir un beneficiat, fet que provocava acusacions de corrupció i de degeneració, ja que el beneficiat invertia les rendes

segons els dictàmens de la seva consciència, usant-los per cobrir les seves necessitats, per mantenir l'església i el culte i destinant la resta a obres de beneficència i caritat.

Per evitar els abusos comesos ja d'ençà el segle XI es generà una complicada legislació canònica que intentava limitar les ambicions dels clergues i l'atracció que provocaven els càrrecs eclesiàstics només per les seves riques dotacions. Tanmateix, no fou fins la desamortització dels béns de l'església, duta a terme pel Ministre Mendizábal en el s. XIX, quan es donà un pas decisiu en aquest sentit. D'aleshores ençà, i en virtut dels acords entre l'Església i l'Estat, el benefici es convertí en la pensió que aquest darrer paga als clergues pel seu manteniment.

Margarida de Foix i el benefici de Sant Miquel de Vall de Maria

Margarida de Foix, filla del vescomte Roger Bernat I, Senyor de Montcada i Vescomte de Castellbó i de la dama castellana Constança Pérez de Luna, esdevingué vescomtessa de Cabrera i comtessa d'Osona en casar-se amb en Bernat III de Cabrera (1350). La Margarida apor-

9. Ed. Taller d'Història de Maçanet de la Selva.

La masia de Vall de Maria, un cop restaurada la Capella, el porxo exterior i pintada la façana.

tà al seu matrimoni una part de la ciutat de Vic i altres dominis dels Montcada a Osona mentre que en Bernat va rebre del seu pare Bernat II el vescomtat de Cabrera. La Margarida, lligada a les vicissituds de la casa vescomtal de Cabrera que fou desposseïda dels béns, vengué els que li quedaren al seu nebot Mateu I de Foix. No obstant, en el seu testament, l'any 1386, instituí el *Benefici de Sant Miquel* al monestir de Santa Maria de Vall de Maria¹⁰.

El benefici de Sant Miquel

El Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria que probablement és el mateix que el Benefici de Santa Maria de Vall de Maria va experimentar nombrosos canvis de beneficiari així com donacions de quantitats importants que van ser donades en préstec o com a donació a persones de l'entorn¹¹.

10. Arxiu Diocesà de Girona (Q-003-00919).

11. Arxiu Diocesà de Girona (diverses referències).

Així, l'1 d'octubre de 1409, na Sibil·la de Reixac va presentar una possessòria a favor de Joan Garriga com a obtentor de fruits (beneficiari) d'un futur benefici a Maçanet de la Selva i dispensa per poder obtenir-ne un altre a Vall de Maria.

Més tard, el bisbe que havia comissionat la Priora de Vall de Maria per administrar el Benefici des de Barcelona, 4 desembre 1421, Guillem Pujals, clergue, obtingué (s'entén que era el de Sant Miquel). Però, aquest clergue va abandonar el seu Benefici i la priora de Vall de Maria anomenà a Antoni Rabassa, domer de Tordera, per administrar el Benefici del monestir el 5 de maig de 1423.

En Dalmau de Raset, vicari general, va unir el 14 d'octubre de 1437, el Benefici de Santa Maria que tenia en aquell moment 12 lliures de renda, amb el de Sant Miquel del monestir de Vall de Maria a la parròquia de Maçanet, que tenia 29 lliures de renda.

El 2 de juny de 1536, Elisabet Pasqual, Priora de Vall de Maria, va presentar Aleix Roig, prevere de Lleida, per al Benefici de Sant Miquel vacant per òbit de Gabriel Cabanes.

Un cop les monges de Vall de Maria es van traslladar al Monestir benedictí (Orde de Cluny) de Sant Daniel, a Girona, el Benefici de Sant Miquel va ser gestionat des d'aquest monestir. Així, el 13 de juny de 1576, Caterina Xatmar, priora de Sant Daniel, va consentir a la resignació del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria i el 15 de juny del mateix any, en Francesc Moll i Feliu va permutar el Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria amb Nicolau Sabater que en va prendre possessió el 7 de juliol de 1576.

És possible, fins i tot, que les monges de Vall de Maria (monges blanques) mantingueren una certa identitat en el si del monestir de Sant Daniel doncs, a instàncies d'un grup de monges de Sant Daniel, el 9 d'agost de 1586, en Jaume Estanyol, beneficiat de la Seu, instà la col·lació del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria.

El 20 de febrer de 1590, en Joan Soler, prevere, va permutar el Benefici de Sant Miquel de Castelló (d'Ampúries) amb en Bernat Rossell, clergue, obtentor del Benefici de Santa Maria de Vall de Maria.

El 21 d'octubre de 1596 s'executaren les lletres del nunci que conferien el Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria a Sebastià Clascar, clergue qui va prendre la possessió, però l'any 1605, beneficiat també de Sant Feliu de Girona, un grup de monges de Sant Daniel (tal vegada les bernardes?) consentiren a la seva renúncia del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria i la permuta d'aquest amb Joan Raset, obtentor de la claveria de Sant Pere de Pineda. L'any següent, en Joan Raset va fer procura a Miquel Xaragay, rector de Sant Daniel, per permutar. Les monges consentiren a la seva renúncia. Vacant des de la mort de Joan Raset, el vicari general va conferir el Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria (Maçanet de la Selva) al prevere Joan Arrufat l'any 1652.

L'any 1672, el vicari general va conferir el Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria, vacant de molt temps, a Josep Xambó. Però l'any 1685, en Josep Xambó permutà el Benefici de Santa Elena del Mercadal i el de Sant Miquel de Vall de Maria amb Francesc Resplant, obtentor de la pabordia de Girona de l'església de Sant Feliu de Girona.

En Pau Castanyer, clergue, va prendre possessió del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria,

traslladat a Sant Daniel i, finalment l'any 1736, un grup de monges d'aquell Convent (¿encara s'identificaven amb les de Vall de Maria ?) presentaren en Jeroni Sitjar i Boix, sotsdiaca d'Amer, pel Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria, vacant per òbit de Pau Castanyer.

Donacions i préstecs¹²

- En Francesc Campolier, obtentor del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria, diposità 60 lliures a lluïció d'un censal que li feia Ponç Despuig d'Hostalric a 10 de febrer de 1458.
- En Joan Lijol, de Girona, diposità 15 lliures a lluïció d'un censal del monestir de Vall de Maria que foren prestades a Joan Prats, bracer de Blanes a 31 gener 1504.
- N'Antoni Ribera, abatanador de Girona, diposità 15 lliures a lluïció d'un censal del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria que foren prestades a Bartomeu Carrió, de Sant Gregori a 21 de maig de 1510.
- El mateix diposità 30 lliures a lluïció d'un censal del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria

12. Les donacions i préstecs que es relacionen són documentats a l'Arxiu Diocesà de Girona.

que foren prestades a Melcior Prat, paraire de Girona, a 7 de maig de 1512.

- En Joan Guilana, notari de Girona, propietari del mas Carrió de Sant Gregori, diposità 15 lliures a lluïció d'un censal del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria que foren prestades a Bartomeu Reverter, de Cabanes, a 15 de novembre de 1525.
- En Francesc Cassador, diposità 60 lliures a lluïció d'un censal del Benefici de Santa Maria de Vall de Maria que feia la vila de Cassà i que foren prestades a Joan Peroy, d'Hostalric, a 7 d'agost de 1529.
- En Joan Roig, de Pineda, diposità 25 lliures a lluïció d'un censal del Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria que foren prestades a Joan Puig, de Vilabertran, a 11 de desembre de 1529.

- L'Antic de Cabrera, senyor de la casa de Marata i de Castellet, a Maçanet de la Selva, diposità 100 lliures a lluïció d'un censal que Blanca, esposa d'Huguet de Rovira, donzell de Maçanet, feia al Benefici de Sant Miquel de Vall de Maria i que foren prestades a Jaume Rafael March, de Figueres, a 13 de desembre de 1534.
- El tutor dels pubills de mossèn Bell-lloc, jurista de Girona, diposità 50 lliures a lluïció d'un censal del Benefici de Santa Maria de Vall de Maria que foren prestades a Josep Sastre i de Blanes, donzell de Castelló, a 6 d'agost de 1540.
- En Quirze Salvador, pagès de Calella, diposità 20'5 lliures a lluïció d'un censal del Benefici de Santa Maria de Vall de Maria que foren prestades a Pere Gibert àlies Palau, de Malgrat, a 18 de juny de 1544.

LA MASIA DE VALL DE MARIA

Es dóna el cas curiós de que qui anà a establir-se a Vall de Maria fou un esclau llibert de la casa Jalpí. Així ens ho contà el prior Jalpí i Julià: *Que per que ara ni en ningun temps no hagués equivocacions, és de saber que lo dit Sr. Pere Miquel Jalpí tingué un esclau que, per ésser molt honrat home de bé, se'n feye molt gran confiansa y axí, al cap de temps, se batejà y fonch molt bon cathòlic cristià y, tant quant visqué, habità en casa de Jalpí de Tordera, al qual posaren nom Joan y, en gràcia de dit señor son amo, se anomenà de nom de casa Jalpí y, est Joan Jalpí, olim esclau, casà a 5 de juny del any 1571 ab Rafela, donzella, filla de Roch Granollers y de Quitèria, muller sua, de la Vila de Llagostera, bisbat de Gerona, y estos Joan y Rafela tingeren un fill que es digué Pere-Miquel, al qual, tot lo temps visqué, se li donà facultat de estar y habitar en lo monestir dirruit anomenat de Vall de Maria... els nets d'aquell esclau encara vivien allí, afegint que "ere y comunament és de costum prendre los esclaus lo nom de las casas de llur senyor.*

Però els Jalpí no compliren pas gens bé l'obligació de conservar la Capella, puix que l'any 1667, Josep de Jalpí, que hi va anar, la trobà

així: estar molt indecent, per ser corral de bèsties i cau de lladres... sense senyal de altar que, quan entrí en dita isglésia no coneixia si era imatge de Maria Santíssima o una pedra, perquè estava fumada com la mateixa isglésia, que antes y feia foch qui volia, com ara, que és cosa de immundícia.

Amb el temps, el que fou l'antic monestir s'anà transformant i perdé progressivament les seves característiques arquitectòniques englobades en la nova masia construïda pels Jalpí probablement en el s. XVII-XVIII. En l'actualitat, però encara hi queda la capella romànica del segle XII i es poden veure, a l'interior de la masia, els murs de l'antiga casa que deuria servir d'habitatge a les monges durant tota l'edat mitjana.

Vall de Maria ha tingut moltes transformacions des d'aquell llunyà segle XVI. L'any 1901 Vicens Coma Ferrer comprà la finca i el 1902 va fer construir l'embassament, segons constància documental, i una granja de porcs. Al 1931 s'edificà la casa nova. Un cop acabada la Guerra Civil del 1936-39, sembla que Vall de Maria era un lloc freqüentat pels maquis (la

guerrilla anti-franquista dels primers anys de la postguerra), que aprofitaven el seu aïllament i l'espessor dels seus boscos per amagar-se.

Això provocà que el masover d'aleshores, de cognom Canals, abandonés Vall de Maria tot seguint l'exemple de les monges què, en el segle XVI, havien estat obligades a abandonar el monestir pels fets violents que hi aproparen els bandolers.

Entre 1941 i 1957, la finca fou arrendada¹³ a la *Capitania General de la IV Región Militar*, tal vegada en un intent de que la finca deixés de ser refugi de maquis per la presència dels militars, molts d'ells vailets de Maçanet que

hi feien el soldat o potser per l'amistat que en Vicens Coma Ferrer mantenia amb el general Franco. Els aliments produïts van, sens dubte, ajudar als funcionaris d'aquell organisme militar a sobreviure en una època de forta penúria alimentària i de baixos sous per a tothom.

Com dèiem en iniciar aquest relat, en Fèlix Pou i Ros i la seva família s'hi van establir, primer com a masovers (1957) i, més tard (1996), el fill Santi Pou i la seva esposa Roser Boada varen comprar la finca, esdevenint propietaris. Traspasat en Santi l'any 2001, la seva vídua Roser Boada i la seva família duen a terme avui una explotació agrícola i ramadera activa.

13. La paraula arrendada no seria correcta perquè els militars no pagaven lloguer.

LA REGLA DE SANT BENET I L'ORDE DEL CISTER

Des que l'any 529 Sant Benet de Núrsia establí el monestir de Monte Cassino a Itàlia, nombrosos monestirs masculins i femenins van decidir seguir la Regla de Sant Benet que va esdevenir la norma de vida per a molts monestirs i grups de persones que des d'aleshores decidiren viure en règim monacal arreu del món. L'esperit de la *Regla* es pot resumir en el seu lema: *Pau* i en el tradicional *Ora et labora*.

Pintura de Sant Benet de Núrsia, fundador de l'Orde benedictina.

La Regla de Sant Benet, adoptada com a norma de vida pels monjos d'aquesta orde, va ser modificada per en Benet d'Aniane que va esdevenir cap del Concili d'Aquisgran constituït per tots els abats de l'imperi Romano-Germànic en temps de Lluís el Pietós (817), emperador després de la mort del seu pare Carlemany (814). Aquesta modificació fou basada en l'ascetisme dels cristians de l'orient i va ser emprada com a regla de vida per la pràctica totalitat de monestirs en l'antic imperi. Encara avui, hi ha molts monestirs i convents repartits per tot el món i que pertanyen a diverses esglésies, tant la catòlica com l'anglicana o altres, que segueixen la Regla de Sant Benet.

Els monjos tenien un estricte repartiment del temps per a no perdre'l i podien ser castigats o fins i tot excomunicats. Per poder accedir a l'orde, els candidats a monjo havien de fer tres vots: estabilitat en la comunitat escollida, conversió en els costums i obediència al superior. Els benedictins no feien vot de silenci tot i que el silenci era mantingut tot el temps que fos possible i les converses entre ells estaven molt limitades al temps de recreació.

Cada establiment tenia les seves pròpies normes i es regentava independentment dels demés. Els abats i abadesses benedictins van tenir sempre jurisdicció total sobre la seva "Casa" i també absoluta autoritat sobre els monjos o monges que l'havien elegit. Els benedictins o monjos negres, com se'ls va denominar, van ser molt importants en l'economia, educació i govern de les terres de l'Europa occidental entre els segles VIè i XIIè, anomenats "segles benedictins".

La reforma de Cluny

L'onze de setembre de l'any 910, Guillem I, comte d'Auvergne i Duc d'Aquitània, va establir l'abadia de Cluny en una petita edificació al mig dels seus terrenys de cacera i va anomenar en Bernon de Baume com abat, fent-lo responsable directament davant del papa Sergi III i alliberant-lo de qualsevol compromís amb ell mateix i la seva família.

L'abadia de Cluny esdevingué un centre de referència per a tots els altres monestirs i abadies d'Europa. Però a diferència del que havia estat costum en els antics monestirs benedic-

tins que es mantenien totalment autònoms, Cluny va introduir una mena de federació. Tots els centres que en depenien eren considerats només priorats i tenien que obeir les ordres donades des de la central.

Durant el segle XI van entrar-hi les primeres monges. Però, com que els priorats femenins no eren gens rentables, al costat dels masculins que eren més aviat opulents i molt poderosos, l'interès de Cluny per establir convents de monges va ser minso. Amb el temps, Cluny va esdevenir un lloc molt ric. Les feines diàries que havien estat la base de la Regla de Sant Benet varen esdevenir l'ofici de gent contractada i els monjos van deixar de treballar per dedicar-se només a l'oració tot i que no feien fàstics als bons àpats i a la bona vida. Això va dur al papa Gregori VII a endegar una sèrie de reformes que van dur a la creació de l'Orde del Cister.

La Reforma del Cister

*Toi qui entres dans ces lieux,
Rappelle-toi qu'ils furent pendant des siècles
Une terre de silence où l'homme tient parole.
Pour toi qui les franchis,
C'est encore leur destinée aujourd'hui¹⁴*

Al 1075, un grup de monjos conduïts per Robert de Molesmes, amb el desig de retrobar Déu en una solitud i pobresa més gran, van erigir l'abadia de Molesmes, en un clar del bosc, a dos quilòmetres al nord del lloc on avui es troba l'abadia de Cîteaux. Els inicis de l'anomenat *Nou Monestir* van ser difícils per la gran pobresa i manca de reclutes. El primer emplaçament, un grup de barraques i una ermita a la Santíssima Trinitat, va ser aviat abandonat per manca d'aigua corrent. Per altra banda, nombroses crítiques denunciaven el retorn als vicis que havien justificat la partida de Sant Robert de Molesmes, fundador de l'orde l'any 1098 per a construir el monestir de Cîteaux. Això va fer que diversos grups de monjos pretenguessin retornar a l'esperit ascètic del fundador. Al cap d'uns quants anys, en Robert va retornar a

Molesmes, deixant Alberic com a prior de Cîteaux que estava cridat a iniciar una reforma de l'orde benedictina.

Un dels monjos que més havia de destacar va ser en Bernard de Fontaine, de prop de Dijon, (1090-1153) fill de Tescelin, un Cavaller del Duc de Borgonya, i d'Aleth, filla de la noble casa de Montbard que va morir quan Bernard no era més que un vailet. La constitució física d'en Bernat, poc apta per a ser soldat, i la influència de la mare en la seva adolescència, varen guiar-lo cap a l'Església. Però, en Bernard, cedint a la pressió dels seus coneguts i parents, abans va dur a terme estudis a Chatillon-sur-Seine.

Quant l'any 1113 en Bernard va escollir de fer-se monjo va arribar al "Nou Monestir" la comunitat que s'havia just iniciat i a la que en Bernard havia de donar una nova esperança i impuls. Quan, poc després es va traslladar a la propera abadia de Cîteaux, se'n va dur els seus germans i 30 dels seus parents i amics que ell va convertir al seu ideal. El seu germà més gran, Gerard, va unir-se a ells més tard per esdevenir el responsable del celler de l'abadia de Cîteaux. Quatre anys més tard, l'abadia de Cîteaux havia crescut tant que va començar a

14. Tu que entres en aquests llocs, recorda que ells van ser durant segles una terra de silenci on l'home manté paraula. Per tu que els franqueges, encara avui és llur destí.

generar diverses filials. L'impuls d'en Bernat, tot i ser encara un novici, va permetre de crear en poc temps les primeres abadies: Trois-Fontaines i Fontenay, la Ferté, Pontigny (1114), Morimond.

Però una bona part dels esforços d'en Bernat van anar adreçats a fundar (1115) la nova abadia de Clairvaux o "la Claire Vallée" (Claravall) de la qual en va ser el primer Abat. Situada en una vall de l'Aube, en terres donades per

Pintura de Sant Bernat de Claravall, reformador de l'Orde de Sant Benet que va iniciar des del Monestir de Cîteaux (Cister).

en Hugh, comte de Champagne i Troyes va ser, gràcies a la nova constitució dels cistercencs, cap d'una de les cinc branques en que es van organitzar els monestirs de l'orde sots la direcció suprema de Cîteaux. Però, l'obra de construcció de la que fou la gran església de Cîteaux de la qual l'orde del Cister va irradiar la seva influència a tota Europa i on hi van ser enterrats els Ducs de Borgonya no es va completar fins a l'any 1193.

Després de 1120, tot i tractar de mantenir-se en el terreny del seu monestir, en Bernat de Claravall, va intervenir arreu on ell pensà que l'Església era atacada. Pels seus escrits i la seva influència, Bernard va originar una veritable escola d'espiritualitat. Al Concili de Troyes (1129), Bernat de Claravall va ser fonamental en oficialitzar l'orde dels Templers, monjos-cavallers al servei dels pelegrins que anaven camí de Jerusalem i de la qual es diu que en Bernat va escriure els estatuts. Per la Pasqua de 1146, Bernat va promoure la segona creuada que va concloure amb un desastre militar. També va intervenir a Magúncia per a impedir les massacres de jueus pels fanàtics. El 1153, Bernat va morir deixant darrere seu una afiliació de 163 abadies que varen crear, al seu torn, més de 350 monestirs.

El Culte a la Verge Maria

A més de la tasca fundadora, el llegat de Sant Bernat de Claravall va transcendir lo estrictament material. Els escrits de l'abat de Claravall, de gran valor, el situen entre els grans autors del segle XII. Un dels aspectes que, tal vegada, valgui la pena destacar és la seva promoció de la Verge Maria com a intercessora entre l'home i Déu: *La Verge és el camí reial pel qual el Salvador ve a nosaltres*. Bernat va jugar un important paper en el desenvolupament del culte a la Verge, una de les manifestacions més notables de la pietat popular del segle XII. La Verge havia jugat un paper menor en l'alta

Alegoria de l'aparició de la Verge Maria a Bernard de Claravall.

edat mitjana i, només amb l'augment del que es pot anomenar *Cristianisme Emocional* que va tenir lloc durant el segle XI es va fer possible que esdevingués intercessora principal entre la humanitat i la deïtat.

De fet, Bernat va ser la principal veu del conservadorisme cristià durant un període en el qual es va produir a Europa una renaixença intel·lectual, denominada el Renaixement del segle XII, i l'opositor més fervent de la creixent teologia escolàstica. Va ser canonitzat com a sant l'any 1174 i declarat Doctor de l'Església l'any 1830. La memòria de Bernat de Claravall va ser important i duradora. Els "monjos blancs" cistercencs, a diferència del "monjos negres" o benedictins, varen tenir una important expansió en el segle XII. Els priorats i abadies varen proliferar per les noves terres conquerides. La tercera creuada els va permetre de expandir-se cap als països de l'est, mentre que la Reconquesta els va permetre d'ocupar tota la península ibèrica. Els principis de Bernat de Claravall varen derivar cap a diferents formacions religioses com van ser l'orde de la Trapa de normes encara més ascètiques que les del Cister.

LA SOCIETAT CATALANA EN EL SEGLE XII

La ciutat de Girona, bastió de la colònia en temps de l'imperi romà per la vigilància de la Via Augusta va veure com es consolidava, durant el segle III, la nova fe cristiana que va florir amb l'arribada dels visigots recentment convertits a aquesta fè. Sant Feliu l'Africà, el primer màrtir documentat, és tingut per un dels introductors del cristianisme a Girona cap a l'any 300 dC. Les seves restes van ser enterrades en un sepulcre al cementiri que hi havia al costat de la via romana, extramurs de la ciutat on es va construir un temple que va arribar a ser el centre del culte al sant. El rei got Recared n'hi oferí una corona votiva després del III Concili de Toledo (589). Al llarg del segle V, els visigots s'havien establert a la Gàl·lia i controlaven l'entrada a la província romana Tarracense i a les Hispànies. La monarquia governava les tribus visigodes i ostrogodes mentre que els elements indígenes eren controlats des d'Arles pels prefectes imperials¹⁵.

15. Encara l'any 629, Esteve fou anomenat prefecte imperial per a les Hispànies.

Posteriorment, Girona fou ocupada pels àrabs (715-785) i va compartir amb Barcelona la seu del valí o governador. Els mateixos habitants de la ciutat, amb en Rostany al seu davant, pactaren el lliurament de la ciutat de Girona i les comarques que l'envolten a l'emperador Carlemany (...*aquell any els homes gironins lliuraren la ciutat de Girona al rei Carles...* segons que consta en les cròniques). Rostany esdevingué primer Comte de Girona, i fou encarregat per l'emperador Carlemany de consolidar la nova frontera sud, establerta a la Tordera durant 15 anys. El comte Rostany va comandar una part dels exèrcits de Carlemany que varen conquerir la ciutat de Barcelona en la pasqua de l'any 801 (...*aquest estiu fou presa a Hispània la ciutat de Barcelona que feia dos anys que era combatuda; el seu prefecte Zadó i molts altres sarrains foren capturats...* diu la ressenya en els Annals reials). La frontera va quedar llavors fixada en el Llobregat i les terres guanyades van ser repartides entre els cinc comtats del que després fou Catalunya: Barcelona, Girona, Empúries, Rosselló i Urgell-Cerdanya.

A la darrereria del s. IX, després de diverses lluites entre els nobles de la Septimània, els comtats de Girona i Barcelona van ser adjudicats a Bernat II de Gòtia, juntament amb els de Narbona i el Rosselló. Però, aquest va ser destituït en el Concili de Troyes (878) i els comtats de Girona i Barcelona van ser atribuïts a Guifré el Pelós que ja era comte d'Urgell i la Cerdanya. Els tres comtats ja mai no van desunir-se i van constituir el nucli central de la Catalunya Vella. En Guifré el Pelós que havia estat anomenat ell mateix comte beneficiari es va apropiari del càrrec convertint-lo en hereditari junt amb els beneficis comtals. Pot dir-se que aquest fet donà lloc a l'establiment de Catalunya com a entitat política independent, 300 anys abans de la seva annexió (confederació) amb la Corona d'Aragó.

El comte Ramon Berenguer IV, a l'edat de 23 anys, es prometé a Barbastre (1137) amb la princesa Peronella d'Aragó, una nena d'un any, filla del darrer rei privatiu d'Aragó, Ramir el Monjo, que li cedí el seu reialme. A l'acord de Barbastre, però, van haver de seguir àrdues negociacions amb els ordes de l'Hospital (1140), del Sant Sepulcre (1141) i del Temple (1143), hereus reials per designació d'Alfons I que renunciaren a favor del comte català. Tot i que

el casament es va fer tretze anys després a Lleida (1150), el prometatge permeté al comte de Barcelona de governar, amb el títol de príncep, el regne d'Aragó que des de 1043 incloïa el Comtat de la Ribagorça (amb la Vall d'Aran). Els successius dinastes varen emprar el títol de Rei d'Aragó i Comte de Barcelona deixant-se de banda els títols comtals de Girona i dels altres comtats associats. L'aragonització dels monarques va ser un fet incontestable.

Al temps de la fundació i primers temps de l'existència del Convent de Vall de Maria, importants canvis s'estaven succeïnt en la Societat del nostre país i, en particular, a les nostres contrades. Per començar, la Selva no tenia cap identitat administrativa o política tot i que ja era un nom que es podia identificar, sobre tot, en els ambients eclesiàstics. La primera vegada que consta el nom de la Selva és l'any 1207 en què trobem la signatura de l'ardiaca Berenguer d'Albuçà. L'adopció del nom de Selva indica que ja aleshores era un nom comú a la contrada. Els detentors de l'autoritat pública, eren en aquells moments els vicaris de les Guilleries, descendents dels vescomtes de Conflent, i els vescomtes de Cabrera o de Girona que esdevindrien senyors de la major part de la Selva.

Una bona part de la terra a les nostres conrades, després que per ella hi passessin els romans, els visigots, els àrabs i els francs, era terra de ningú. Els comtes i els seus vassalls (vescomtes, abats, cavallers, etc.) es feien donar títols de propietat per part del rei o dels seus superiors jeràrquics com a pagament de favors prestats apropiant-se així de les terres. No obstant, documents fefaents testimonien també l'existència de petits propietaris que, en vendre les seves terres, feien constar que els pertanyien per compra o deïxa dels pares,

Pintura que representa els tres estaments que constituïen la Societat en l'Edat Mitjana (Noblesa, Clero i Pagesos).

per ruptura o rompuda o per aprisió. És a dir que els pobres, a l'igual que els nobles, practicaven l'ocupació de la "terra de ningú" que podien retenir sempre i quan no topeessin amb l'església que era pionera en l'ocupació del territori deixat lliure pels sarraïns. Sobre els petits conreadors o propietaris naturals s'imposà, al llarg del segle X, la dels detentors de l'autoritat pública, com els vicaris o veguers que esdevindrien propietaris de la major part de les terres a la Selva. De fet, en època carolíngia menys del 15% dels camperols eren esclaus. La majoria d'homes lliures s'havien anat vinculant a la terra mitjançant el colonat. Però, bé per deutes, per la lliure comenda a un gran senyor en busca de protecció, o per la violència dels grans senyors, els colons van anar perdent les seves terres en benefici dels grans senyors.

Fins el segle XII el burg o vila era només la residència del bisbe o, per extensió, d'un gran senyor. Els comerciants eren escassos i el propi camperol venia els seus productes als mercats setmanals. La sagrera era un espai de trenta passes¹⁶ delimitat solemnement pel bisbe en

16. Trenta passes era el nom que tenia el poble de Villalba Sasserra, ara al Vallès Oriental.

consagrar un edifici de culte que es considerava territori sagrat on no s'hi podia dur a terme cap acte de violència sota pena d'excomunió. L'Església va aconseguir ser vista pels pagesos com una garantia contra l'extorsió feudal. L'efecte immediat del dret de sagrera va ser la concentració d'edificacions a tocar dels temples a fi d'estar sempre protegits així com la proliferació de temples, el que va donar lloc al creixement de les viles.

També es desenvoluparen les Assemblees de Pau i Treva de Déu que limitaven les accions violentes en un període de temps. Fou un moviment social impulsat com a resposta de l'Església i dels pagesos a les violències perpetrades pels nobles feudals. La primera assemblea va tenir lloc a Toluges (Rosselló), el 1027, sota presidència de l'abat Oliba. Tots els habitants havien d'abstenir-se de participar en combats o lluites, entre dissabte i dilluns per poder complir el precepte dominical. També es prohibia d'assaltar clergues, esglésies, béns propietat d'una església o d'un monestir, o persones que es dirigien a un lloc de culte o en tornaven. La pena per als infractors era sempre l'excomunió.

L'abat Oliba, un ferm impulsor d'aquest moviment pacifista, presidí un nou sínode, a Vic el 1033, on, a part d'augmentar els dies de treva, que ara abastava de dijous a dilluns, es va estendre la protecció també als comerciants i a aquelles persones que anessin a un mercat o en tornessin; i així va anar consolidant-se el moviment de Pau i Treva. En contra de les aparences, aquest moviment va ser endegat no pas per la clerecia, sinó pel poble. Va ser un moviment popular amb unes potencialitats revolucionàries que, a més de protestar contra la violència dels clans nobiliaris, qüestionava els poders establerts, sobretot la possessió de grans lots de terra per nobles laics o clergues. Però, les potencialitats revolucionàries van ser neutralitzades per les altes jerarquies eclesials implicades en aquell moviment mitjançant el reconeixement als pagesos de drets essencials, però sense qüestionar mai el poder nobiliari ni l'asserviment dels pagesos.

El poder comtal va utilitzar també la Pau i Treva per a limitar les prerrogatives dels clans nobiliaris. Així doncs, l'assemblea de la Fondarella (1173) convocada per Alfons I el Cast va ser el final del procés de conversió de la Pau i Treva en un instrument del poder regi. Alfons va obligar els barons i els castlans a ratificar els

estatuts de la Fondarella que conferien als bisbes la potestat de convocar els caps de família per combatre els malfactors. El rei va crear els càrrecs de veguers, nomenats pel monarca entre persones sense vincles familiars amb els nobles de la zona. L'oposició nobiliària al poder monàrquic autoritari es va traduir en un rebuig frontal als estatuts de Pau i Treva. A l'assemblea de Girona (1188), els magnats aconseguiren modificar els estatuts de la Fondarella imposant al rei la promesa de nomenar veguers únicament catalans de Salses a Tortosa i Lleida evitant així l'aragonització del país.

Per altra banda, la contestació aristocràtica va dirigir-se, en especial, als nous tributs com eren el bovatge, impost en diner exigit sobre les parelles de bous i d'altre tipus de bestiar (una mena d'impost de circulació), i el moneatge, pagament al rei per evitar que aquest,

fent ús de la seva regalia, alterés la moneda rebaixant-ne la llei, però mantenint el seu valor nominal (impost anti-inflació). A Catalunya, durant el s. XII, aquests impostos havien de garantir la seguretat de la propietat pagesia o pau de les bèsties. L'import d'aquests impostos, havia de servir per sufragar els exèrcits reials, encarregats de mantenir la pau i per compensar les víctimes de la violència. Però massa sovint el rei va emprar aquests diners per a fer la guerra als sarraïns a Alarcos o a las Navas de Tolosa. Per altra banda, els acords entre el poble, el clero i la monarquia tampoc no van aconseguir evitar que, als darrers anys del segle XII, just quan neixia el Convent de Vall de Maria, es posaren les bases legals per a definir l'estatus servil de la pagesia (condició de remença) que va ser vigent durant la resta de l'Edat Mitjana.

El Benefici de Sant Miquel

Altar de Sant Antoni

REFERÈNCIES

- *El nostre Poble de Pagès*.
Publ. Taller d'Història de Maçanet de la Selva,
377 pp, ISBN:84-7387-063-8.
- *Mil anys d'Història Escrita. Maçanet de la Selva*.
Publ. Taller d'Història de Maçanet de la Selva,
489 pp, 2001. ISBN:84-607-3138-3.
- *Maçanet de la Selva*. Jaume Marquès.
Publ. Ajuntament de Maçanet de la Selva.
- *Les Cisterciens*.
Publ. MSM., 2003, 320 pp, ISBN: 978-2-3508-
0048-6.
- *Història de la comunitat cistercenca de Cadins*.
Narcís Puigdevall i Diumé. Pròleg d'Antoni
Pladevall i Font.
Publ. Diputació de Girona, 190 pp. 1992, ISBN:
84-86812-31-3.
- *Catalunya Romànica* (vol 5è).
Fundació Enciclopèdia Catalana, 1991.
- *El Monacat femení en la Catalunya medie-
val: Santa Maria de Valldaura (1241-1399)*,
Montserrat Obiols i Bou.
Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, (2005)
[http://www.thesisenxarxa.net/TDX-0419106-
093302/index.html](http://www.thesisenxarxa.net/TDX-0419106-
093302/index.html)
- *Monasticon, repertori de perfils de comunitats
religioses femenines que van existir entre 400-
1600, University of Southern California*
[http://mm.usc.edu/monasticon/index.php?functi
on=detail&id=1248](http://mm.usc.edu/monasticon/index.php?functi
on=detail&id=1248)
- <http://ca.wikipedia.org>
- <http://en.wikipedia.org>
- <http://es.wikipedia.org>
- <http://fr.wikipedia.org>

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**